

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาฝีมือแรงงานในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มสตรีทอผ้า” ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาฝีมือแรงงาน
 - 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์
 - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
 - 1.4 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน
 - 1.5 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา
 - 1.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
2. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. กรอบแนวคิดในการศึกษา

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาฝีมือแรงงาน

ความหมายของการพัฒนาฝีมือแรงงาน คำว่า “ฝีมือ” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นความเชี่ยวชาญในการใช้มือ หรือ การช่างทำด้วยมือ ส่วนคำว่า “แรงงาน” ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นความสามารถในการทำงานเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ กิจการที่คนงานทำในการผลิต เศรษฐทรัพย์ ดังนั้น “ฝีมือแรงงาน” จึงหมายถึง ความเชี่ยวชาญในการลงมือลงแรงทำงานเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ

รัตนา กาญจนดูล (2548) ได้อธิบายแนวคิด “การพัฒนาฝีมือแรงงาน” ไว้ว่า การพัฒนาฝีมือแรงงานเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ประกอบด้วย การศึกษา (Education) การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนา (Development) ในเรื่องการพัฒนาฝีมือแรงงานนั้นเป็นยุทธศาสตร์หลักที่สำคัญอันดับต้น ๆ ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเป็นการพัฒนาเพื่อให้มีทักษะและความชำนาญในสาขาอาชีพ มีความรู้และความเข้าใจ เนื้อหาวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสาขาอาชีพ รวมถึงการสร้างทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงานในแต่ละสาขาอาชีพ ซึ่งมุ่งเน้นให้กำลังแรงงานสามารถสร้างผลผลิตหรือให้บริการที่มีคุณภาพ ผู้บริโภคสามารถใช้ผลผลิตหรือบริการด้วยความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินประโยชน์คุ้มค่างบเงินที่เสียไป การสร้างผลผลิตและบริการจะต้องมีประสิทธิภาพแข่งขันในตลาดโลกได้

1.1.1 การดำเนินงานพัฒนาฝีมือแรงงาน

หน่วยงานต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ตระหนักดีในปัญหาดังกล่าว จึงได้ดำเนินการฝึกอบรมเพื่อยกระดับฝีมือแรงงานกันอยู่หลายหน่วยงาน โดยกระจายการให้บริการทั้งในเมืองและชนบท และให้บริการในหลาย ๆ สาขาอาชีพ ตลอดจนมีการให้บริการที่ต่อเนื่องกัน การกำหนดหลักสูตรฝึกอบรม แต่ละหน่วยงานเป็นผู้กำหนดหลักสูตรเอง โดยคำนึงถึงความต้องการของประชากรกลุ่มเป้าหมาย และความต้องการด้านฝีมือแรงงาน เป็นสำคัญ สำหรับค่าใช้จ่ายในการอบรมเพื่อพัฒนาฝีมือแรงงานนั้น ส่วนใหญ่เป็นการฝึกอบรมให้เปล่าเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล หน่วยงานเอกชนประเภทโรงเรียนอาชีพจะเก็บค่าเข้ารับการฝึกอบรมบ้าง แต่ก็อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล

1.1.2 กิจกรรมการให้บริการพัฒนาฝีมือแรงงาน 3 กิจกรรมหลัก ๆ ประกอบด้วย (กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน, 2546, น. 8-10)

1) กิจกรรมด้านการฝึกอบรมฝีมือแรงงาน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1.1) การฝึกเตรียมเข้าทำงาน

เป็นการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ และให้มีความพร้อมด้านทักษะฝีมือแรงงานก่อนเข้าทำงาน เพื่อให้สามารถทำงานได้ตามมาตรฐานฝีมือแรงงาน

1.2) การฝึกยกระดับฝีมือแรงงาน

เป็นการฝึกอาชีพให้แก่แรงงานที่ทำงานอยู่แล้ว ให้มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างทักษะฝีมือแรงงานให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

2) กิจกรรมด้านมาตรฐานฝีมือแรงงาน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน

2.1) การกำหนดมาตรฐานฝีมือแรงงาน

เป็นการจำแนกระดับฝีมือแรงงานตามความรู้และความสามารถในการทำงานสาขาอาชีพต่าง ๆ ตามลักษณะที่ควรรู้และสามารถทำได้ในขั้นตอนต่าง ๆ ตามลำดับความยากง่ายของงาน มี 3 ระดับ คือ ระดับ 1 ระดับ 2 และระดับ 3

2.2) การทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงาน

เป็นการทดสอบความรู้ความสามารถตามมาตรฐานฝีมือแรงงานที่กำหนดแต่ละประเภท โดยแบ่งเกณฑ์การทดสอบออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับ 1 ระดับ 2 และระดับ 3 โดยทดสอบทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ผ่านการทดสอบมีมาตรฐานฝีมือเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

3) กิจกรรมด้านการส่งเสริมและประสานงานการพัฒนาฝีมือแรงงาน

3.1) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

เป็นการให้ภาครัฐ และเอกชนที่ดำเนินงานด้านการฝึกอบรมฝีมือแรงงานได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกรมพัฒนาฝีมือแรงงานในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน คือ กลุ่มเป้าหมาย วิทยากร สถานที่ อุปกรณ์เครื่องมือ และวัสดุการฝึก ตลอดจนวิทยากรและเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาศักยภาพกำลังแรงงานอย่างเกิดประสิทธิภาพ

3.2) การพัฒนาส่งเสริมบุคลากร

เป็นการให้บริการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาบุคลากรฝึกให้กับสถานประกอบการและหน่วยงานฝึกอบรม เพื่อให้เป็นผู้สามารถจัดการฝึกอบรม ตลอดจนดำเนินการฝึกอบรมพนักงานของตนเองได้อย่างเหมาะสม เช่น การฝึกเป็นครูฝึก เทคนิคการสอนงาน การให้คำปรึกษาและแนะนำการฝึกอบรม เป็นต้น

จากแนวคิดการพัฒนาฝีมือแรงงาน สามารถนำมาอธิบายการพัฒนาฝีมือแรงงานในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มสตรีทอผ้า ได้ว่า การบริหารโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ จะต้องมีความเข้าใจในเรื่องของการพัฒนาฝีมือแรงงานในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย

1) การฝึกเตรียมเข้าทำงาน เป็นการให้การศึกษาคู่มือและความรู้แก่บุคคลผู้ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่มโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นการเพิ่มศักยภาพด้านการเรียนรู้ก่อนที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกในโครงการ

2) การจัดฝึกอบรมยกระดับฝีมือในกลุ่มโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีการส่งเสริมศักยภาพการพัฒนาฝีมือ โดยการฝึกเพิ่มทักษะฝีมือให้กับสมาชิกที่ทำงานอยู่แล้วให้มีความรู้ ความสามารถ และฝีมือทันต่อวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อจะได้สามารถยกระดับฐานะของตนเองให้สูงขึ้น

3) การกำหนดมาตรฐานฝีมือ เป็นการจำแนกระดับฝีมือแรงงานตามความรู้ และความสามารถ ซึ่งการทำงานแต่ละส่วนของกลุ่มโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์จะมีการกำหนดมาตรฐานฝีมือหรือความสามารถในแต่ละบุคคลภายในกลุ่ม เพื่อให้ผลผลิตที่ออกมาได้มาตรฐานการผลิตตามมาตรฐานของฝีมือแต่ละคน นอกจากนั้น กรมพัฒนาฝีมือแรงงานยังมีส่วนที่จะเป็นผู้กำหนดมาตรฐานฝีมือแรงงานภายในกลุ่มเช่นกัน เพื่อให้ผลผลิตที่ได้มีความสม่ำเสมอและมีมาตรฐานระดับสากล

4) การทดสอบมาตรฐานฝีมือ เป็นการทดสอบความสามารถตามมาตรฐานฝีมือที่กำหนดแต่ละประเภท ซึ่งในกลุ่มโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ก็มีการทดสอบมาตรฐานฝีมือเช่นกัน เพื่อให้สมาชิกภายในกลุ่มมีมาตรฐานด้านการพัฒนาฝีมือแรงงานของตนเอง

5) การส่งเสริมการพัฒนาฝีมือจากภาครัฐและเอกชน ในกลุ่มโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีการสร้างร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยดำเนินงานด้านการฝึกอบรมฝีมือแรงงาน การสนับสนุนด้านการบริหารจัดการ การสนับสนุนด้านการตลาด และการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นต้น

6) การพัฒนาส่งเสริมบุคลากร เป็นกิจกรรมที่กรมพัฒนาฝีมือแรงงานให้บริการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรฝึกให้กับกลุ่มในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้สามารถเป็นผู้จัดฝึกอบรม ตลอดจนดำเนินการฝึกอบรมสมาชิกของตนเองได้อย่างเหมาะสม

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

กิตติ ลิ้มสกุล (2545 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547, น. 3-4) ได้อธิบายแนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้าน หรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์ (Product) โดยมีกิจกรรมการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีด้านการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาดสากล โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (Self-reliance) เป็นหลัก ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องในขบวนการนี้จำเป็นต้องอุทิศพลังงาน (Energy) ความคิดสร้างสรรค์

(Creativity) และความปรารถนา (Desire) ที่จะใช้ทรัพยากรที่หาพบในท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อที่จะเกิดการสร้างงานสร้างรายได้ และนำไปสู่เป้าหมายของการกินดีอยู่ดี คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน แสวงหารากฐานที่สำคัญของประเทศ นอกจากนี้ ยังเป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไป และวางรากฐานที่สำคัญของประเทศ และสังคมไทย

1.2.1 ต้นแบบแนวคิดโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

ประเทศไทยได้แนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จากจังหวัดโออิตะ (OITA) ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งนายโมริฮิโกะ ฮิรามัทซึ ผู้ว่าราชการจังหวัดโออิตะ เป็นผู้ดำเนินการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จนประสบความสำเร็จเป็นที่รู้จักกันดีทั่วโลก แต่เดิมจังหวัดโออิตะเป็นจังหวัดเล็ก ๆ บนเกาะคิวชู อยู่ทางตอนใต้ของประเทศญี่ปุ่น ใกล้กับประเทศไต้หวันและเกาหลี เป็นเขตที่ประชาชนยากจนและล้าหลัง เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรมีเพียง 10% และโอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักด้อยกว่าจังหวัดอื่น ทำให้มีปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของแรงงานจากปัญหานานาประการดังกล่าว ทำให้นายโมริฮิโกะ ฮิรามัทซึ ผู้ว่าราชการจังหวัดได้พยายามทุ่มเทและวางแนวทางหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยเน้นให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์หลัก 1 ชนิด เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบจากผลผลิต และทรัพยากรของท้องถิ่น โดยใช้นโยบายดังนี้

- ปรับเปลี่ยนสังคมจาก GNP มาเป็น GNS : Gross National Satisfaction (การสร้างความพึงพอใจโดยรวม) ประชาชนมีรายได้สูงพอ ๆ กับรายได้ของประชาชนในสหรัฐอเมริกา
- เน้นด้านวัฒนธรรม โดยจัดนิทรรศการทางภาคเอเชียและประชาสัมพันธักชวณให้คนมาท่องเที่ยว
- เน้นให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจังหวัด OITA เป็นจังหวัดที่ได้ ISO 14001 จะพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมให้ต่อเนื่อง และจะพัฒนาจังหวัดให้เป็นพื้นที่สีเขียว ประมาณ 70-80% เพื่อจะให้ป่าดูดซับคาร์บอนมอนนอกไซด์และจังหวัดจะมีการเชื่อมโยงเครือข่ายสีเขียวในภาคเอเชีย

1.2.2 วัตถุประสงค์หลักของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย

- 1) เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้แก่ชุมชน
- 2) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้
- 3) เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน
- 4) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

1.2.3 หลักการพื้นฐานของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์หลัก 1 ประเภท โดยผลิตภัณฑ์ อาจหมายถึง สินค้า บริการ และกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การรักษาสิ่งแวดล้อม การแสดงศิลปะ การนำเสนอประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบและทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่มาเพิ่ม ขบวนการบริหารจัดการ การผลิต และการตลาด ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น และจุดขาย รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั้งในประเทศและทั่วโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนในทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล มีรายได้ มีงานทำ ลดปัญหาต่าง ๆ อาทิ ความยากจน การอพยพย้ายถิ่นของแรงงานสู่เมืองใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มุ่งเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และความเจริญให้กับชุมชน เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ภายใต้หลักการพื้นฐานของโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” 3 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global)

เป็นผลิตสินค้าและบริการที่ใช้ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์คุณภาพระดับสากล กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์จะต้องมีคุณภาพได้มาตรฐาน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับวัฒนธรรมและมีจุดเด่นเฉพาะเป็นที่ยอมรับของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ

2. พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-Reliance-Creativity)

เป็นการทำความเข้าใจให้เป็นจริงด้วยกระบวนการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยสร้างกิจกรรมที่อาศัยศักยภาพของท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เป็นที่ลือชื่อเพียงหนึ่งเดียว กล่าวคือ ต้องมีการระดมความคิดในการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด โดยคำนึงถึง วัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นให้สอดคล้องอย่างเหมาะสมไม่ซ้ำแบบกันและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านหรือตำบลให้เป็นที่ยอมรับทั่วไป

3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

เป็นการสร้างบุคคลที่มีความคิดกว้างไกล มีความรู้ความสามารถให้เกิดขึ้นในสังคม มีการวางแผนการตลาด มุ่งเน้นการผลิตและบริการโดยคำนึงถึงผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศเป็นสำคัญ

1.2.4 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีดังนี้

- หน่วยงานของรัฐ ขบวนการนี้เป็นการคิดและทำจากล่างสู่บน โดยประชาชนมีส่วนร่วม ราชการเป็นเพียงผู้ติดตามหรือเป็นพี่เลี้ยงในการช่วยผลักดันและสนับสนุนการพัฒนาให้ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าว
- บริษัท ทางจังหวัดต้องการการมีส่วนร่วมของบริษัทในท้องถิ่นก่อนร่วมในการพัฒนา รับผิดชอบ และแก้ไขปัญหาพร้อมกับประชาชนในพื้นที่โดยตรง
- ผู้นำชุมชน ผู้นำจะต้องทราบถึงความต้องการของชุมชน และเป็นตัวแทนของความต้องการเพื่อนำมาประมวลความต้องการของชุมชน และเป็นตัวแทนหรือแกนกลางในการดำเนินงาน
- องค์กรประชาชน ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์เกษตรกรต่าง ๆ หอการค้า กลุ่มผู้นำสตรีกลุ่มผู้บริโภค ฯลฯ กลุ่มเหล่านี้จะเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ประชาชนต่าง ๆ ในการวางรูปแบบและแนวทางที่แต่ละฝ่ายเสนอมา รวมถึงการเลือกผลิตภัณฑ์ใด ๆ เพื่อการผลิตการวางแผนกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการดำเนินงาน การวางแผนด้านการตลาด เป็นต้น

1.2.5 การคัดสรรผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย คุณภาพและมาตรฐานของผลิตภัณฑ์เป็นหลัก โดยผลิตภัณฑ์จะต้องได้รับการรับรองตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งในช่วงระยะเวลาก่อนที่จะดำเนินการคัดสรรผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิตสินค้า OTOP จะได้รับการอบรมความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการตลาด ส่วนผลิตภัณฑ์จะได้รับการส่งเสริมให้มีการพัฒนาคุณภาพเพื่อให้มีมาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum Standard) ก่อนเข้ารับการคัดสรร (“มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน,” ออนไลน์, 2549)

ดังนั้น “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จึงเป็นแนวทางการส่งเสริมและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์โดยมีกิจกรรมทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีด้านการผลิต ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชนบท และสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของสังคมในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น และจุดขาย และสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

จากแนวคิดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สามารถนำมาอธิบายการพัฒนาฝีมือแรงงานในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มสตรีทอผ้า ได้ว่า แนวคิดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นแนวคิดที่ต้องพึ่งตนเองเป็นหลัก โดยอาศัยวัฒนธรรม และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งจะมีจุดเด่นในเรื่องของ

ความสามารถ และฝีมือที่มีการสั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษในแต่ละท้องถิ่น แต่ความสามารถและฝีมือก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้ ดังนั้น การพัฒนาฝีมือจึงมิได้พัฒนาเพียงแค่มืออย่างเดียวน แต่เป็นการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เช่น การบริหารจัดการด้านการผลิต การให้ความรู้ในเรื่องของเทคโนโลยีสมัยใหม่ การจัดฝึกอบรมเพิ่มความรู้ให้กับสมาชิกในโครงการ เป็นต้น

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

1.3.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

สมศักดิ์ ศรีมานนท์ (2523, น. 30) แปลความหมายจากองค์การสหประชาชาติว่าการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยความร่วมมือ ร่วมกำลังของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น

ทวี พิมขำ (2528, น. 4-5) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า คือความพยายามที่จะยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนภายในกลุ่มให้ดีขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือจากราษฎรเอง เข้ามาพิจารณาตัดสินใจ และดำเนินการพัฒนาด้วยตนเองบนพื้นฐานของความสมัครใจ และมีความรับผิดชอบที่จะช่วยตนเอง และรัฐบาลหรือหน่วยงานอื่นที่จะให้ความช่วยเหลือจะต้องพิจารณาความช่วยเหลือสิ่งที่เกิดความสามารถที่ชุมชนหรือราษฎรจัดหามาได้เอง

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2535, น. 177) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนนั้น ไม่ได้หมายความว่าเพียงแต่การพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น แต่จะต้องมองถึงกระบวนการที่ครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาคือการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งหมด ซึ่งการพัฒนาสมัยใหม่จะให้ความสำคัญกับการกระจายรายได้ การมีงานทำ การสร้างความมั่นคงทางรายได้ ไปจนถึงการปรับปรุงระบบการศึกษา สาธารณสุข โภชนาการ การเคหะ สวัสดิการสังคม และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืนยาวนาน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547, น. 73) ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนหมายถึง การเปลี่ยนแปลงชุมชนทั้งชุมชนตามแนวตั้งและแนวนอน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งการพัฒนาตามแนวตั้ง หมายถึงการยกมาตรฐานการครองชีพหรือการเพิ่มโอกาสชีวิตของประชากรในชุมชนให้ดีขึ้น และการพัฒนาตามแนวนอน หมายถึงการแพร่กระจายความเจริญ (ความพัฒนา) ไปให้ทั่วทั้งชุมชน

จากที่กล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นความร่วมมือกันของประชาชนในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดกิจกรรมที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านการศึกษา สุขอนามัย เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และสิ่งแวดล้อม โดยประชาชนจะต้องช่วยเหลือตนเองก่อน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจะเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนในส่วนที่เกินความสามารถของประชาชน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นนโยบายที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศ

1.3.2 ลักษณะของการพัฒนาชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526, น. 11-13) และจิตจำนงค์ กิติเกียรติ และชัยวัฒน์ สิทธิภราดร (ม.ป.ป., น. 5-7) กล่าวถึงลักษณะของการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

1. การพัฒนาชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่จงใจหรือตั้งใจก่อให้เกิดขึ้น กล่าวคือ การพัฒนาชุมชนมิได้เป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนที่เกิดขึ้นมาโดยธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ก่อขึ้น มนุษย์ในที่นี้ก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นเท่านั้น แต่อาจเป็นบุคคลภายนอกก็ได้ อาจเป็นได้ทั้งข้าราชการหรือเอกชน เป็นรายคน กลุ่มคนหรือองค์การก็ได้ ขอแต่เพียงให้มีการจงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน ก็จะเข้าอยู่ในข่ายของการพัฒนาชุมชน

2. การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีเป้าหมาย (จุดหมายหรือทิศทาง) กล่าวคือ การพัฒนาชุมชนจะต้องระบุเป้าหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ครอบครัว สาธารณสุข เป็นต้น มีเป้าหมายอย่างไร

3. การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีแผนการหรือโครงการ นั่นคือ ในการเปลี่ยนแปลงชุมชนที่จะเป็นการพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องมีแผนหรือโครงการสำหรับดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย แผนหรือโครงการนี้อาจกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ กำหนดระยะเวลาสั้นยาวตามความต้องการ แผนการนี้จึงเป็นแนวทางในการดำเนินการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ไปสู่เป้าหมายได้เป็นอย่างดี

4. การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีสมาชิกของชุมชนเข้ามีส่วนร่วม คือ เมื่อการพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ประชาชนจงใจก่อขึ้น ก็จำเป็นต้องอยู่เองที่ประชาชนจะต้องเข้ามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงนี้ และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงชุมชนก็ย่อมจะต้องเกี่ยวข้องกับประชาชน เพราะประชาชนเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของชุมชน

5. การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนที่มีการควบคุมการเปลี่ยนแปลง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องมีแผนหรือโครงการสำหรับเป็นแนวทาง ซึ่งก็เป็นการแสดงว่างานนี้จะต้องมีการควบคุมการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทั้งในด้าน

ระยะเวลาและด้านประเภทของการเปลี่ยนแปลง รวมถึงในการเปลี่ยนแปลงดำเนินไปอย่างได้ดุลระหว่างด้านต่าง ๆ เช่น ด้านที่เป็นวัตถุและด้านที่ไม่ใช่วัตถุ เพื่อไม่ให้เกิดความล้มล้างทางวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำรงความมั่นคงของชุมชนไว้

1.3.3 เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

ทวี พิมขำ (2528, น. 4-5) กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

1. เร่งการเพิ่มผลผลิต และเพิ่มรายได้ต่อครอบครัว
2. ปรับปรุงส่งเสริมการสร้างงานในชนบทเพื่อแก้ปัญหาคนว่างงาน
3. ปรับปรุงส่งเสริมการอนามัยและการสุขภาพ
4. ส่งเสริมการศึกษาและอบรมเยาวชน
5. ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของหมู่บ้าน
6. ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
7. ควบคุมทรัพยากรธรรมชาติและจัดสรรให้เป็นระเบียบโดยความยุติธรรมที่สุด
8. สร้างโอกาสให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลือในเรื่องของอำนาจต่อรอง

สินเชื่อชลประทาน รวมทั้งเทคโนโลยีและบริการต่าง ๆ ที่รัฐพึงให้แก่ประชาชนทุกด้าน

1.3.4 หลักการพัฒนาชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526, น. 90-91) กล่าวถึงหลักการพัฒนาชุมชนโดยสรุปได้ดังนี้

1. หลักการช่วยตนเอง โดยเริ่มจากสภาวการณ์ที่เป็นอยู่ของประชาชน ดำเนินงานโครงการแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้โอกาสในการเรียนรู้งาน เริ่มจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ และสิ่งง่าย ๆ ไปหายาก โดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มากที่สุด
2. หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในกิจการทุกอย่างให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง
3. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งแยกด้วยฐานะหรือการศึกษา
4. หลักการใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น ในการรวมกลุ่มและการช่วยเหลือกลุ่ม
5. หลักความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะแต่ละท้องถิ่นย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองซึ่งเหมือน คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันไปจากชุมชนอื่น ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขก็ควรค่อย ๆ ทำ มิให้กระทบกระเทือนความรู้สึกของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

6. หลักการประเมินผล เพื่อหาทางแก้ไขหรือปรับปรุงวิธีการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่โครงการกำหนดไว้

1.3.5 ความสำคัญในการพัฒนาชุมชน

จิตจำนงค์ กิติกรติ และ ชัยวัฒน์ สิทธิภราดร (ม.ป.ป., น. 5-7) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ดังนี้

1) ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ

- ช่วยยกระดับการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น
- ช่วยแก้ปัญหาการว่างงาน
- ส่งเสริมให้ประชาชนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
- ลดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างภายใต้ของประชาชน
- ทำให้ประชาชนมีฐานะด้านเศรษฐกิจดีขึ้น และประเทศชาติมีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ

2) ความสำคัญด้านสังคม

- ทำให้ประชาชนรู้จักปรับปรุงสภาพการเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ช่วยให้ประชาชนรู้จักป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ รักษาอนามัยของครอบครัวดีขึ้น
- เป็นการลดความแตกต่างระหว่างชนชั้นในสังคมให้บรรเทาเบาบางลง สร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่สมาชิก
- ช่วยปรับปรุงชีวิตความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคมให้ดีขึ้น
- ทำให้ประชาชนรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนและมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

3) ความสำคัญด้านการเมืองการปกครอง

- เป็นการก่อให้เกิดความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชาติ ก่อให้เกิดความมั่นคงของประเทศชาติในที่สุด
- ทำให้ประชาชนเกิดความรัก ความเข้าใจในรัฐบาลและประเทศชาติของตนยิ่งขึ้น
- เป็นการขจัดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นระหว่างประชาชนกับประชาชน และระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

- ทำให้ประชาชนหันมาสนใจที่จะปกครองตนเอง และเข้าใจการปกครอง
ในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น
- เป็นการลดและป้องกันการแทรกซึมบ่อนทำลายของฝ่ายตรงข้าม

จากที่กล่าวมาข้างต้น การมีส่วนร่วมของประชาชน และการพึ่งตนเองก็เป็นหลักสำคัญ
ในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา จะเป็นการริเริ่มและ
ดำเนินงานจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ประชาชนเป็นเพียงผู้รับผลของการพัฒนาเท่านั้น เมื่อโครงการ
สิ้นสุดตามระยะเวลา ก็ถือว่าจบ การที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนา อาจทำให้โครงการ
ที่เกิดขึ้น ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริง และประชาชนไม่แน่ใจและไม่เข้าใจว่า
สิ่งที่ทำการพัฒนานั้นเป็นสิ่งที่ตนเองจะได้รับประโยชน์อันใด แต่การพัฒนาที่ให้ประชาชนเข้ามามี
ส่วนร่วมเรียนรู้และดำเนินการ โดยเริ่มจากการริเริ่มและการบริหารงานภายในชุมชน และช่วยเหลือ
ตนเองก่อน โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่และภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนยาวนาน
ของชุมชนนั้น ๆ

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544, น. 18)
ได้จัดทำรายงานการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชน
เข้มแข็ง ได้ให้ความหมายของ “ความเข้มแข็งของชุมชน” หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชน
ต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไข
ปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนแล้วถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ
สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้น
ตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม ชุมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่าย หรือ
อื่น ๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความ
เอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคมด้วย

ทั้งนี้ องค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มหรือชมรมหรือสหกรณ์หรือในชื่ออื่นใดโดยจะมี
การจดทะเบียนตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม อันเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวของความสมัครใจ
ของประชาชนจำนวนหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์และอุดมคติร่วมกัน

ความเข้มแข็งของชุมชน เป็นมโนทัศน์ที่มีความหมายในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติ ด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งในเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ได้ให้ความหมายและลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

1. ระยะเวลาในการจัดตั้งกลุ่ม หมายถึง จำนวนปี นับจากการที่กลุ่มเริ่มทำธุรกิจหรือ เริ่มผลิตสินค้าเพื่อจำหน่าย ไม่นับรวมการผลิตเพื่อใช้เอง หรือเมื่อเริ่มรวมกลุ่มแต่ยังไม่มีการผลิต
2. กองทุนของกลุ่ม หมายถึง เงินทุนของกลุ่มที่ได้มาจากการดำเนินงาน การปันผล จากการดำเนินงาน การถือหุ้นของสมาชิก หรือการสะสมเป็นกองทุนเพื่อใช้ในการดำเนินงาน ต่าง ๆ ซึ่งไม่รวมถึงเงินกู้ยืมจากแหล่งต่าง ๆ
3. การบริหารจัดการองค์กร/กลุ่ม หมายถึงการบริหารจัดการกลุ่มที่มีระเบียบ โครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน มีกฎระเบียบปฏิบัติของกลุ่มที่ชัดเจน ทั้งที่กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร หรือข้อตกลงร่วมกัน รวมทั้งกลุ่มที่จดทะเบียนอย่างเป็นทางการและรวมตัวกันเองโดยธรรมชาติ (“บัญชีสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ปี 2549,” ออนไลน์, 2549)

จากแนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน สามารถนำมาเป็นแนวทางในการ กำหนดการพัฒนาฝีมือแรงงานในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาเปรียบเทียบ กลุ่มสตรีทอผ้าได้เป็นอย่างดี เนื่องจากโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการที่จัดตั้ง ขึ้นมาโดยการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชน จนกลายเป็นองค์กรชุมชน ซึ่งมีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อส่งเสริมสนับสนุน กระบวนการพัฒนาท้องถิ่น เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นการเอาชนะความยากจน และเป็นการพัฒนา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนที่อยู่ภายใต้การพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ซึ่งความ เข้มแข็งของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สามารถดูได้จาก

- 1) ระยะเวลาในการจัดตั้งกลุ่มโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์
- 2) เงินทุนภายในกลุ่มโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์
- 3) การบริหารจัดการที่ดีภายในกลุ่มโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

1.5.1 ความหมายของภูมิปัญญา

จากการศึกษาเรื่องภูมิปัญญา ผู้ศึกษาพบว่าผู้รู้ได้นำเสนอความหมายไว้ มากมาย เช่น

ธวัช ปุณโณทก (2531, น. 40 อ้างถึงใน สามารถ จันทรสุรีย์, 2536, น. 146) เสนอว่า ภูมิปัญญา (wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงคือ ประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบต่อกัน

เสรี พงศ์พิศ (2536, น. 146) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งด้านกว้างและด้านลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหา

และในเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทยได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น/เอกลักษณ์ของท้องถิ่น หมายถึง มีการนำความรู้ ทักษะ ความสามารถในการผลิตที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษในท้องถิ่นนั้น ๆ มาใช้ในการผลิตอย่างน้อยเพียงใด (“บัญชีสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ปี 2549,” ออนไลน์, 2549)

1.5.2 ลักษณะของภูมิปัญญา

มีผู้เสนอไว้ต่าง ๆ กัน ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการแบ่ง เช่น เสรี พงศ์พิศ (2536, น. 146-147) แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร ทัศนกรรม ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาเป็นความสัมพันธ์ 3 ด้าน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม และความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2547 อ้างถึงใน โสภภาพรรณ ภูมิกาพันธ์พงษ์, 2548, น. 12) แบ่งเป็น 2 ลักษณะเช่นกัน แต่แบ่งเป็นภูมิปัญญาด้านกายภาพ และภูมิปัญญาด้านจิตวิทยา

1.5.3 กระบวนการกำเนิดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาที่มีมาได้จากหลายทาง ดังที่ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2547 อ้างถึงใน โสภภาพรรณ ภูมิกาพันธ์พงษ์, 2548, น. 12) เสนอว่า ภูมิปัญญามาจากปัจจัยสภาพพื้นฐานที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้มาจากการสังสมประสบการณ์ และมาจากความชำนาญเฉพาะคน

1.5.4 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญามักไม่ใช่การถ่ายทอดโดยตรง เช่น การเรียนหนังสือในโรงเรียน แต่เป็นกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ปรับเปลี่ยนและแลกเปลี่ยนระหว่างคนในชุมชนและนอกชุมชน ผ่านการดำเนินในชีวิตประจำวัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา เป็นแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาฝีมือแรงงานในเรื่องของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ภูมิปัญญาที่แท้จริงคือ ภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ การฝึกทักษะ และการถ่ายทอดประสบการณ์จากผู้ชำนาญที่มีการสั่งสมประสบการณ์มาอย่างดี

1.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันมากมาย ซึ่งในที่นี้จะหยิบยกมาพอสังเขป ดังนี้

Frederic H. Haibison (อ้างถึงใน ศิริลักษณ์ ประศาสตร์อินทาระ, 2547, น. 19) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า เป็นทักษะความสามารถและความรู้ในตัวคนที่มีสมรรถนะในการนำมาหรือควรมานำใช้ในการผลิตสินค้าและการให้บริการที่เป็นประโยชน์อื่น ๆ คำนิยามนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับการทำงาน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าและการบริการอันมีผลต่อการพัฒนาสังคม การเมือง วัฒนธรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศ

ศุภกัญญา จันทรศารทูล (2533 อ้างถึงใน ศิริลักษณ์ ประศาสตร์อินทาระ, 2547, น. 19) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรมนุษย์ครอบคลุมถึงผู้ที่อยู่ในวัยทำงานและผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจในอนาคตที่ได้รับการพัฒนาให้เกิดทักษะ ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ ตลอดจนการรักษาสุขภาพอนามัยเพื่อเพิ่มและเสริมประสิทธิภาพในการผลิตให้สูงขึ้น

Harbison, F.H. and Mayers, C.A. (อ้างถึงใน ศิริลักษณ์ ประศาสตร์อินทาระ, 2547, น. 19) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า คือกระบวนการเพิ่มความรู้ ทักษะและความสามารถของประชาชนในสังคม เพื่อให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

วรเทพ สวัสดิ์ (2543 อ้างถึงใน โสภภาพรรณ ภูผกาพันธ์พงษ์, 2548, น. 13) ทรัพยากรมนุษย์สามารถพัฒนาได้ในหลายแนวทาง เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยยึดหลักสมรรถนะ (Competency Base Management : CBM) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดย

ยึดหลักสมรรถนะ คือแนวทางการพัฒนาบุคคลทั่วทั้งองค์กร เป็นความพยายามที่จะพัฒนาบุคลากรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยคำนึงถึงสมรรถนะที่จำเป็นของบุคคลในการทำงาน และแบ่งเป็นสมรรถนะหลัก 2 ประการ ได้แก่

ด้านแรก ด้านการบริหาร ได้แก่ ความสามารถในการคิด การวางแผนกลยุทธ์ การทำงานให้บรรลุผล การบริหารทรัพยากร ความสามารถในการสื่อสาร การมุ่งเน้นการให้บริการ การรับผิดชอบต่อตรวจสอบได้ การตัดสินใจ การปรับตัวและความยืดหยุ่น การประสานสัมพันธ์ การบริหารการเปลี่ยนแปลง และความเป็นผู้นำ

ด้านอื่น ๆ ได้แก่ จริยธรรมและจรรยาบรรณ การพัฒนาสมองและความคิด ความรู้และทักษะทางคอมพิวเตอร์ การเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ และทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ส่วนในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นโดยประชาชนมีส่วนร่วม “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Tambon One Product) โดย ดร.กิตติ ลิ้มสกุล ได้ให้แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (human resource development) ดังปรากฏในแนวคิดและหลักการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ไว้ดังนี้ (คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ, 2547, น. 4-6)

1) หลักการพื้นฐาน ข้อ 3 ว่า

- การสร้างทรัพยากรมนุษย์ พุ่มพักประชาชนให้สู้ชีวิตด้วยความท้าทายและจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์

2) หลักการและเหตุผล ในส่วนของเป้าหมายหลัก ข้อที่ 3 ว่า

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการปรับปรุงเทคโนโลยี การสร้างบุคคลที่มีความคิดกว้างไกล มีความรู้ความสามารถให้เกิดขึ้นในสังคม มีการวางแผนการตลาด มุ่งเน้นการผลิตและบริการโดยคำนึงถึงผู้บริโภคเป็นหลัก

3) กิจกรรมหลัก ข้อที่ 3 การสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพของท้องถิ่น

- การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้แนวคิด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยการจัดสถานอบรม/วิทยาลัยด้านการผลิต การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การให้บทบาทของสตรีเป็นพลังของการพัฒนา การสร้างเครือข่ายองค์กรพัฒนาต่าง ๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจ (Motivation) โดยมีเนื้อแท้ (Vitality) ของความเป็นตัวตนของตนเองอย่างเป็นอิสระ (“การดำเนินงาน OTOP,” ออนไลน์, 2549)

2. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาฝีมือแรงงานในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มสตรีทอผ้า” พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

พิมาน วงศ์อภัย (2533 อ้างถึงใน มนตรี กรรพุมมาลย์, 2547, น. 38-39) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งเสริมให้องค์กรประชาชนในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้ : กรณีศึกษาศูนย์บริการนิคมสร้างตนเองโนนสัง อำเภอโนนสัง จังหวัดอุดรธานี พบว่า ลักษณะขององค์กรประชาชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ (1) มีกิจกรรมแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของสมาชิกได้ (2) มีอิสระในการตัดสินใจและดำเนินงาน กำหนดเป้าหมายที่เหมาะสมและสอดคล้องกับทรัพยากรและความสามารถของคนในชุมชน (3) มีการปรับตัวในลักษณะต่าง ๆ ที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมาย เพื่อรักษาความมั่นคงและการพัฒนาองค์กรให้เจริญต่อไปได้ (4) สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรอย่างมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและอย่างมีจิตสำนึก (5) มีผลกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มและมีอำนาจต่อรองกับบุคคลภายนอก

สมพันธ์ เตชะอธิป (2540, บทคัดย่อ อ้างถึงใน มนตรี กรรพุมมาลย์, 2547, น. 40) ศึกษาการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ซึ่งผลการศึกษา พบว่า องค์ประกอบหรือระบบย่อยสำคัญที่ทำให้องค์กรชาวบ้านดำรงอยู่ได้ ได้แก่ การมีอุดมการณ์ร่วมกัน การมีเป้าหมายร่วมกัน การมีผลประโยชน์ร่วมกัน การมีผู้นำและสมาชิก การบริหารจัดการกิจกรรม และงบประมาณ

อัครพล วรรณสุทธะ (2543, บทคัดย่อ อ้างถึงใน มนตรี กรรพุมมาลย์, 2547, น. 41) ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : ศึกษากรณีเปรียบเทียบบ้านศิลปารักษ์กับบ้านถิ่นสำราญ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า ความสำเร็จในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้ประสบความสำเร็จ ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้นำชุมชนใช้ภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตยเขาไปมีบทบาทในการระดมปัจจัยเกี่ยวกับการเงิน ปัจจัยเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกและภายใน มาใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชน ในขณะที่ความล้มเหลวเกิดจากผู้นำใช้ภาวะผู้นำอัตตาธิปไตย นอกจากนี้พบว่า ผู้นำนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ เสียสละอย่างมาก ตลอดจนทำงานอย่างสุจริตโปร่งใส ไม่คอรัปชั่น มีความยุติธรรม จึงจะสามารถสร้างศรัทธาจากชาวบ้าน ตลอดจนการระดมการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านมาใช้ในกระบวนการ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545, น. 47-53) ได้ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมุ่งเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชน ปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภายนอกชุมชน ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของชุมชนที่มาจากผลิตภัณฑ์ชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ผลการศึกษา ได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนอันเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำและคนในชุมชน สภาพแวดล้อมทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ อุปกรณ์และเทคโนโลยี เงินทุน การออกแบบและการบรรจุหีบห่อ การบริหารจัดการ ฯลฯ ผลจากการศึกษาได้อธิบายทั้งจุดเด่นและจุดอ่อนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ดังนี้

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จุดเด่น คือ สามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่ใช้งานฝีมือให้มีความสวยงาม ประณีต และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวหรือเฉพาะท้องถิ่น

จุดอ่อน คือ องค์กรความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทั่วไปมักมีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านการผลิตหรืองานที่ต้องใช้ฝีมือ แต่ความรู้ความชำนาญด้านเทคนิคการผลิตที่ซับซ้อน ด้านการจำหน่ายหรือด้านการตลาด การออกแบบและบรรจุหีบห่อ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งภูมิปัญญาเกี่ยวกับเรื่องนี้นับว่ายังด้อยอยู่มาก

2) ผู้นำและคนในชุมชน

จุดเด่น คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ประสบความสำเร็จมักมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ มีความเข้มแข็งและเสียสละต่อส่วนรวม เช่นเดียวกับสมาชิกของกลุ่มต้องมีความร่วมมือและยอมรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม ต้องมีการสมัครใจและความชอบที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม

จุดอ่อน คือ ผู้นำชุมชนยังขาดโอกาสเพิ่มหรือพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ของตนเองให้สูงขึ้น และสมาชิกของกลุ่มยังไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควรในการดำเนินกิจกรรม มุ่งแต่จะทำผลิตภัณฑ์เฉพาะของตนเองเป็นหลัก

3) การบริหารจัดการ

ด้านการบริหารจัดการพบว่า ชุมชนต่าง ๆ ใช้รูปแบบของการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานของกลุ่มเป็นหลัก และขอคำแนะนำจากผู้ส่งเสริม สนับสนุนกลุ่ม ทั้งจากภาครัฐและเอกชน รวมทั้งหาความรู้จากการเข้ารับการฝึกอบรม ศึกษานในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งส่งผลทำให้ชุมชนหลาย ๆ แห่ง มีการบริหารจัดการที่ดีขึ้น

4) การส่งเสริมสนับสนุนจากนอกชุมชน

นโยบายการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชน ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการหรือปัญหาที่แท้จริงของชุมชนได้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2547, น. 1-4) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเขตภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ พบว่า ผลการดำเนินการของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จะสามารถสนองตอบนโยบายของรัฐบาลได้เป็นอย่างดี สร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่บุคคลเพิ่มขึ้น ทำให้มีแรงงานอพยพลดลง แต่กลุ่มผู้ผลิต ผู้จำหน่าย ยังประสบปัญหาในการผลิตและการจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง ผลจากการวิจัยได้กล่าวถึงจุดเด่นและจุดด้อย ดังนี้

จุดเด่น คือ สามารถพัฒนาศักยภาพให้แก่ท้องถิ่น ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สร้างเงินสร้างรายได้ให้แก่ผู้ผลิตและผู้จำหน่าย ความเป็นอยู่และรายได้ของผู้ผลิตและผู้จำหน่ายเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน

จุดด้อย คือ ผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐาน ช่องทางการจัดจำหน่ายน้อย การโฆษณาประชาสัมพันธ์ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เงินทุนสนับสนุนน้อย การขาดการพัฒนาด้านการบริหารจัดการที่ดี

ข้อเสนอแนะ คือ ผู้ศึกษาได้กำหนดยุทธศาสตร์ของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในภาพรวมเพื่อการปรับปรุงประสิทธิภาพให้แก่ผลิตภัณฑ์ในโครงการ ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์ด้านการปรับปรุงการผลิต โดยจัดตั้งศูนย์โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ การสร้างศักยภาพให้แก่ผลิตภัณฑ์

2) ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ โดยรัฐบาลควรมอบหมายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบในการวางแผนการตลาดในประเทศและต่างประเทศ

3) ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาบุคลากรของโครงการฯ โดยสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Knowledge Society) เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการก้าวสู่ความเป็นนานาชาติ เช่น การอบรมพัฒนาผู้ผลิตและผู้จำหน่าย การให้ความรู้ด้านการตลาด เป็นต้น

3. กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้นำเสนอแล้วข้างต้น ทำให้สามารถนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิด และได้คัดเลือกปัจจัยบางประการที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาฝีมือแรงงานในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มสตรีทอผ้า โดยแบ่งตัวแปรในการศึกษาประกอบด้วย ตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม โดยมีรายละเอียดและความสำคัญ ดังนี้

ตัวแปรอิสระ มี 3 ปัจจัย คือ

- 1) ปัจจัยด้านการฝึกอบรมฝีมือ ประกอบด้วย
 - การฝึกเตรียมเข้าทำงาน
 - การฝึกยกระดับฝีมือ
- 2) ปัจจัยด้านมาตรฐานฝีมือ ประกอบด้วย
 - การกำหนดมาตรฐานฝีมือ
 - การทดสอบมาตรฐานฝีมือ
- 3) ปัจจัยด้านการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาฝีมือ ประกอบด้วย
 - การส่งเสริมจากภาครัฐและเอกชน
 - การพัฒนาส่งเสริมสมาชิก

ตัวแปรตาม

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาการพัฒนาฝีมือแรงงานในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มสตรีทอผ้า ดังนั้น ตัวแปรตาม คือ การพัฒนาฝีมือแรงงานในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

กรอบแนวคิดในการศึกษา
(Conceptual Framework)

ตัวแปรอิสระ
(Independent Variables)

ตัวแปรตาม
(Dependent Variable)

